

ОЛЕКСІЙ ВЕДРОВ,

кандидат філософських наук, науковий співробітник Сектору соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

OLEKSII VIEDROV,

PhD in Philosophy, research fellow at the Sector of Sociological Monitoring, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

ovedrov@i-soc.org.ua

<https://orcid.org/0009-0005-6176-8173>

Горизонт планування українців та його зв'язок із суб'єктивним благополуччям

Часова перспектива майбутнього, горизонт планування та благополуччя

Упродовж останніх трьох десятиліть дослідження, насамперед у галузі соціальної психології, багаторазово продемонстрували зв'язок благополуччя людей з їхніми суб'єктивними настановами щодо часу. Сприйняття часу, зосередженість на минулому, теперішньому чи майбутньому, валентність «стосунків» із часом — позитивна чи негативна оцінка певних його аспектів, зв'язок між суб'єктивною тривалістю часу та соціальною активністю людини — все це належить до чинників, що співзумовлюють благополуччя у різних суспільствах та в різних соціальних групах.

Існує ціла низка теоретичних концептуалізацій сприйняття часу, що не є взаємовиключними й радше доповнюють одна одну, охоплюючи різні виміри «стосунків» індивіда із часом. Чи не найпопулярнішою концептуалізацією є теорія часової перспективи Філіпа Зімбардо. В результаті тривалих емпіричних досліджень ставлення респондентів до минулого, теперішнього та майбутнього Зімбардо та його колеги сформували п'ять шкал опитувальника часової перспективи — минуле негативне, минуле позитивне, теперішнє гедоністичне, теперішнє фаталістичне та майбутнє (Stolarski et al., 2018; Zimbardo, Boyd, 1999; українська адаптація опитувальника: Сенік, 2012). Вивчення зв'язку часової перспективи з благополуччям людини дало змогу виокремити так звану шкалу збалансованої часової перспективи, що частково пояснює суб'єктивне благополуччя навіть з урахуванням впливу інших особистісних характеристик (Gao,

---

Цитування: Ведров, О. (2026). Горизонт планування українців та його зв'язок із суб'єктивним благополуччям. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 95–127, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.01.095>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

2011; Stolarski et al., 2011; Stolarski, 2016; Zimbardo, Boyd, 1999). Важлива роль у цій шкалі належить перспективі майбутнього, яку дослідники пов'язують із мотивацією людини, особливо мотивацією до діяльності з відкладеними позитивними наслідками, наприклад до навчання (Stolarski et al., 2018; Zimbardo, Boyd, 1999). Орієнтованість людини на майбутнє є істотним складником часової перспективи, вона позитивно корелює зі старанністю, енергійністю, самооцінкою й негативно — з депресією та тривожністю (Kooij et al., 2018; Zimbardo, Boyd, 1999).

Інша популярна концептуалізація часової перспективи майбутнього — це теорія соціоемоційної вибірковості (socioemotional selectivity theory) (Carstensen, 2021; Lang, Carstensen, 2002; Liao, Carstensen, 2018). Згідно з цією теорією, людина обирає життєві цілі та навіть змінює своє соціальне оточення відповідно до сприйманої тривалості майбутнього, яке є в розпорядженні цієї людини. Наприклад, старші люди схильні обирати цілі, що сприяють переживанню позитивних емоцій, та відповідно обмежуватися вузьким колом ближчих контактів. При цьому йдеться не про фізіологічний вік, а саме про сприйману суб'єктивну тривалість майбутнього. Так, було показано, що схожі моделі поведінки та мотивації люди демонструють перед переїздом на інше місце постійного проживання. Дослідження, що виходили з теорії соціоемоційної вибірковості, показали позитивну асоціацію відповідності цілей часовій перспективі з аспектами благополуччя (Coudin, Lima, 2011; Нутман et al., 2023).

Дві згадані теорії часової перспективи належать до найпопулярніших, проте існують також інші концептуалізації суб'єктивного ставлення людини до часу, зокрема до майбутнього. Наприклад, до метааналізу результатів публікацій про часову перспективу майбутнього Коой з колегами включили цілу низку шкал та показників, об'єднавши їх у парасольковому визначенні часової перспективи майбутнього як «гнучкого когнітивно-мотиваційного конструкту, що фокусується на схильності індивіда передбачати та структурувати власне майбутнє» (Kooij et al., 2018: р. 6). Результати цього метааналізу дають підстави констатувати наявність дослідницького консенсусу щодо позитивної асоціації часової перспективи майбутнього з такими аспектами індивідуального благополуччя, як щастя, задоволеність життям і здоров'ям, та щодо негативної — із тривожністю й депресією.

До вимірів часової перспективи, згідно з Коой та колегами (Kooij et al., 2018), належить і протяжність такої перспективи. Здебільшого в літературі цей аспект розглядають у поєднанні з мотиваційними, діяльними та оцінними настановами щодо майбутнього. Одним зі способів операціоналізувати протяжність часової перспективи можна вважати горизонт планування. У цій статті буде проаналізовано горизонт планування українців, зокрема під кутом зору впливу на нього кризових обставин війни та його зв'язку з суб'єктивним благополуччям.

Планування майбутнього включає вольовий і когнітивний аспекти — як наявність наміру вчиняти певні дії для контролю власного майбутнього, так і оцінку можливості вчинення таких дій та їхнього потенційного ефекту для майбутнього. Ми можемо «жити сьогоднішнім днем», навіть якщо у нас є всі мате-

ріальні та соціальні можливості для планування; і ми можемо прагнути більшого контролю над власним майбутнім, але усвідомлювати (правильно чи хибно), що поточні обставини обмежують чи внеможливають такий контроль. Відповідно, когнітивний аспект включає в себе *сприйману непевність*, яка, як помітив Курт Льюїс, може мати «паралізуючий ефект» на планування діяльності, особливо якщо така непевність пов'язана із зовнішнім втручанням (Lewin, 1997: pp. 84–85). Значною мірою сприймана непевність зумовлена зовнішніми обставинами, особливо за умов кризи, але можна припустити, що за тривалих криз вона може седиментуватися й перетворитися на характерну рису поведінки індивіда навіть у разі зникнення кризових обставин¹.

Релевантним для горизонту планування є також проведене Столярським і колегами (Stolarski et al., 2018) розрізнення часової перспективи як стану та часової перспективи як риси. Горизонт планування може більшою мірою відображати скороминущий стан, зумовлений поточними обставинами, або загальну схильність індивіда до планування, яка залишається відносно стабільною впродовж триваліших періодів. Загалом планування можна визначити як *урахування передбачуваного майбутнього в поточних діях індивіда задля здійснення контролю за власним життям*.

Зв'язок горизонту планування із благополуччям підтверджувався в деяких розвідках (Azizli et al., 2015; Prenda, Lachman, 2001) — хоча й не таких численних, як дослідження, що стосуються часової перспективи в більш широкому розумінні. Ще менш дослідженим є питання впливу кризових та надзвичайних обставин на горизонт планування зокрема та часову перспективу майбутнього загалом (Gökkaaya et al., 2025; Hytman et al., 2023; Settersten et al., 2020). А проте вивчення часової перспективи та, зокрібно, горизонту планування за кризових умов могло би кинути світло на питання про спроможність укорінених суб'єктивних настанов до зміни, адже саме кризові умови створюють непевність, подеколи радикальну, що ускладнює планування чи загалом може змінити настанову людини щодо її майбутнього.

Життя в Україні часів повномасштабної війни з РФ має всі ознаки надзвичайності (Головаха et al., 2022; Макеєв, 2017, 2022a, 2022b, 2022c, 2024). Відсутність прецедентів унеможливорює орієнтацію на знайомі зразки розвитку подій, якими визначалися б індивідуальні очікування. Інституційна невизначеність може призводити до дезорієнтації й перешкоджати плануванню (Макеєв, 2022b). Це далі ускладнюється життям за умов надзвичайного стану, коли втрачають чинність деякі звичні правові норми з огляду на необхідність, наявність якої визначається судженням суверена в особі представників державних інституцій (Макеєв, 2024). До того ж, надмірна кількість викликів, з якими стикаються інституції, компенсується діяльністю альтернативних інституцій (неурядових організацій, волонтерських асоціацій, горизонтальних мереж взаємо-

¹ Не будь-яка міра непевності згубно впливає на нашу діяльність. Неможливість контролю всіх важливих аспектів власного життя належить до визначальних рис становища людини. «Нетолерантність до непевності» навіть виокремлюють як один із важливих чинників психічних розладів, що негативно позначається на благополуччі (Hromova, 2022; Yang et al., 2021).

допомоги, міжнародних проєктів допомоги й т. ін.), що призводить до зміни ціннісних регуляторів поведінки (Макеєв, 2022а) і, відповідно, вимагає корекції очікувань та планування. Найбільшою невизначеністю характеризуються території з бойовими діями (Макеєв, 2022а), де, отже, і горизонт планування мав би бути найкоротшим. Всі ці зміни в організації життя, судячи з усього, не є лише побічними наслідками війни, а входять до військово-політичної стратегії РФ, що прагне деморалізації українського населення.

Тож можна очікувати, що виклики, пов'язані з досвідом війни та, зокрема, спричиненою ним інституційною невизначеністю, призводять до скорочення горизонту планування і що відповідні непевність та дезорієнтація переважають вплив укорінених суб'єктивних настанов на планування. У ширшому сенсі можна припустити, що негативний вплив кризових умов — епідемій, природних катастроф, війн — на благополуччя є не тільки прямим, а й опосередкованим непевністю щодо майбутнього, що маніфестується в зменшених можливостях планування.

Ця розвідка має подвійну мету. По-перше, ми розглянемо горизонт планування українців за часів повномасштабного військового вторгнення РФ та спробуємо оцінити відносну вагу кризового досвіду, пов'язаного із війною, та суб'єктивних настанов в індивідуальних відмінностях горизонту планування. По-друге, ми перевіримо гіпотезу про те, що частина негативного впливу досвіду війни на благополуччя опосередкована непевністю щодо майбутнього та ускладненим плануванням.

Наведені теоретичні міркування та дослідницькі знахідки дають змогу сформулювати такі *гіпотези*:

1. Існує позитивна кореляція між горизонтом планування українців та їхньою задоволеністю життям.
2. Досвід, пов'язаний із війною, в середньому скорочує тривалість планованого майбутнього.
3. Досвід повномасштабного вторгнення створює настільки значну непевність щодо майбутнього, що його вплив на горизонт планування є більш визначальним, ніж укорінені суб'єктивні настанови та поведінкові патерни.
4. Горизонт планування має позитивний ефект для задоволеності життям, незалежний від демографічних характеристик, кризового досвіду та суб'єктивних настанов.
5. Вплив досвіду на благополуччя щонайменше частково опосередкований його впливом на горизонт планування. Горизонт планування є проміжною ланкою у механізмі спричинення задоволеності життям через інші предиктори.

Дизайн дослідження та дані

Дослідження ґрунтується на аналізі даних соціологічного моніторингу «Українське суспільство» хвилі 2024 року. Інструментарій опитування було розроблено Інститутом соціології НАН України, а польовий етап дослідження проводила Соціологічна група «Рейтинг» за підтримки Агентства США з міжнарод-

ного розвитку (USAID) з 27 червня по 6 липня 2024 року. Опитування здійснено за методологією CATI-CAWI (телефонне інтерв'ю для залучення респондентів та запитань соціально-демографічного блоку, веб-інтерв'ю для основної частини анкети). Розмір вибірки — 4101 респондент, статистична похибка з урахуванням дизайн-ефекту за звичайних умов (без урахування додаткових зміщень воєнного часу) не перевищує 1,6%.

Основними залежними змінними в дослідженні є горизонт планування — відповідь на запитання «На який термін ви плануєте своє життя?» за десятибальною шкалою, — а також задоволеність респондентів їхнім життям («Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?», відповідь за п'ятибальною шкалою). Серед інструментів статистичного аналізу використовуються коефіцієнт кореляції Спірмена, критерій Краскела–Воліса при порівнянні залежної змінної між двома або більше групами, лінійні регресії — для пояснення тривалості планування та задоволеності життям, а також для порівняння чинників середньо- та довгострокового планування. Нарешті, для визначення опосередковувальної ролі горизонту планування в асоціації між досвідом часу війни та задоволеністю життям використано аналіз медіації.

Обробку даних та статистичний аналіз здійснено в середовищі мови програмування R версії 4.5.1 з використанням бібліотек групи tidyverse (Wickham et al., 2019) та програмного забезпечення для наукових публікацій quarto. Для форматування таблиць використовувалися бібліотеки gt (Iannone et al., 2025) та gtsummary (Sjoberg et al., 2021), для візуалізації коефіцієнтів та розміру ефектів — бібліотеки modelsummary (Arel-Bundock, 2022) та ggeffects (Lüdtke, 2018), для аналізу медіації — бібліотека mediation (Tingley et al., 2014).

Планування життя в динаміці

Найпростішим способом визначення впливу негативного досвіду часів війни на горизонт планування було б порівняння відповідей у хвилині перед повномасштабним вторгненням та впродовж повномасштабної війни. Проте дані про горизонт планування українців безпосередньо перед повномасштабним вторгненням не збиралися. Остання хвиля моніторингу, коли це запитання ставили, датується 2013 роком. Тому ми можемо порівняти лише дані 2013 року — тобто ще до початку будь-якої (не лише повномасштабної) війни в Україні — та 2024 року, тобто на третій рік повномасштабного вторгнення.

Таблиця 1

Зміни в горизонті планування між 2013 та 2024 роками (%)

Горизонт планування	Рік		Зміна
	2013	2024	
Більше ніж на 10 років	3,4	9,1	5,7
На 6–10 років	1,8	2,7	0,9
На 2–5 років	6,9	7,3	0,4
На 1 рік	10,7	9,7	-1,0

Горизонт планування	Рік		Зміна
	2013	2024	
На півроку	5,4	4,9	-0,5
На 2-3 місяці	5,4	6,5	1,1
На 1 місяць	9,6	5,3	-4,3
На тиждень	8,5	6,5	-2,0
На один день	10,8	9,0	-1,8
Я взагалі не планую своє життя	22,8	19,4	-3,4
Важко відповісти	14,7	19,6	4,8

З таблиці 1 видно, що у 2024 році планування стало більш довгостроковим, ніж у 2013-му — відсоток людей із дуже довгостроковим плануванням збільшився, тоді як люди, що не планують або майже не планують своє життя, стали рідшим явищем. Ще наочніше цей тренд можна побачити, якщо об'єднати відповіді в три категорії — *довгострокове* (понад 2 роки), *середньострокове* (від 2 місяців до 2 років) та *короткострокове* (менш як два місяці) планування (табл. 2). Ці категорії використовуватимуться і в подальшому аналізі.

Таблиця 2

Зміни в горизонті планування між 2013 та 2024 роками (згруповані категорії)

Горизонт планування	Рік		Зміна
	2013	2024	
Довгий	12,1	19,0	7,0
Середній	21,5	21,1	-0,3
Короткий	51,7	40,2	-11,5
Важко відповісти	14,7	19,6	4,8

Попри те, що у 2024 році збільшилася частка респондентів, яким було важко відповісти на запитання (що, ймовірно, може вказувати на відсутність планування), ця зміна не компенсує загального подовження горизонту планування.

Звичайно, цей аналіз не може свідчити про збільшення тривалості планування в період повномасштабного вторгнення, оскільки немає даних щодо горизонту планування в роки, які безпосередньо йому передували, а в період з 2013 до 2021 роки цей горизонт міг суттєво збільшитися завдяки збільшенню доходів українців чи іншим чинникам.

Планування та задоволеність життям

Гіпотеза 1 постулює зв'язок між горизонтом планування і задоволеністю життям. Здатність планувати на значний період має робити людину більш схильною оцінювати своє життя позитивно, тоді як непередбачуваність, навпаки, може робити життя нестерпним. У першому наближенні бачимо слабку позитивну кореляцію ($\rho = 0,11$; $p < 0,01$) між тривалістю планування та задоволеністю життям.

Позитивну залежність між тривалістю планування та задоволеністю життям проілюстровано на рис. 1.

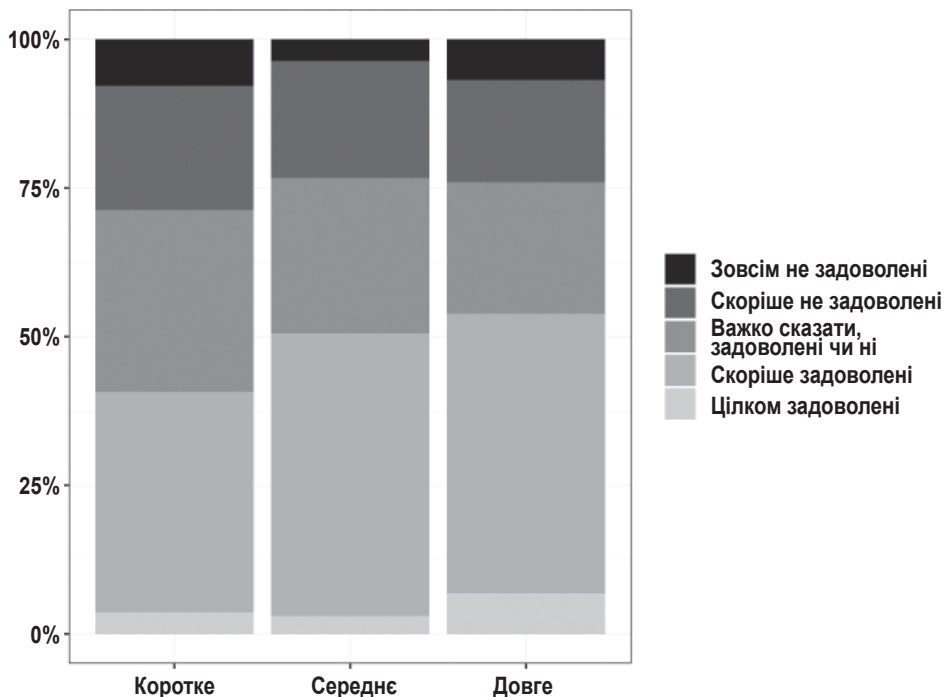

Рис. 1. Горизонт планування та задоволеність життям

Щоправда, відсоток задоволених життям дещо знижується після висхідного тренду для найбільш тривалого планування (6 років і більше) (табл. 3).

Таблиця 3

Відсоток задоволених життям респондентів за горизонтом планування

Горизонт планування	Частка задоволених життям, %
Взагалі не планую	40,3
На один день	34,3
На тиждень	45,7
На 1 місяць	47,0
На 2–3 місяці	46,1
На півроку	48,3
На 1 рік	54,6
На 2–5 років	57,5
На 6–10 років	54,1
Більше ніж на 10 років	50,9

Отже, між горизонтом планування та задоволеністю життям існує помірна, але статистично значима позитивна залежність, що відповідає гіпотезі 1. Звернімося тепер до зв'язку горизонту планування з іншими змінними. Розглянуті змінні, щодо яких теоретичні міркування дозволяють припустити зв'язок із горизонтом планування або задоволеністю життям, можна поділити на три групи: соціально-демографічні змінні; змінні, що описують негативний досвід часів війни; змінні, що описують суб'єктивні настанови та моделі поведінки. Ці змінні буде використано й надалі як предиктори у регресіях, що пояснюють горизонт планування та задоволеність життям.

У таблиці 4 представлено середнє горизонту планування на шкалі від «Я взагалі не планую своє життя» (значення 1) до «Більше ніж на 10 років» (значення 10). Ці відмінності горизонту планування між групами можна порівняти з відмінностями задоволеності життям за тими самими групами (5-бальна шкала, колонка «Задоволеність життям, середнє»). Важливо мати на увазі, що йдеться про порядкову шкалу горизонту планування, яку не можна інтерпретувати в сенсі конкретних часових проміжків, а різниця між послідовними значеннями не є лінійною. Наприклад, значення 3 шкали відповідає часовому проміжку в 1 тиждень, значення 4 — часовому проміжку в 1 місяць, а значення 5 — часовому проміжку у 2–3 місяці (див. усі значення горизонту планування у табл. 3). У таблиці 4 також наведено *p*-значення критерію Краскела–Воліса, який дає підстави зробити висновок про наявність статистично значимих відмінностей між групами.

Таблиця 4

**Середнє горизонту планування та задоволеності життям
за групами населення**

Характеристики	Горизонт планування, середнє		Задоволеність життям, середнє	
Стать				
Чоловік	5,34	$p < 0,01^{***1}$	3,19	$p = 0,99^1$
Жінка	4,33		3,20	
Вікова група				
18-34	5,12	$p < 0,01^{***}$	3,17	$p = 0,46$
35-49	4,72		3,21	
50-64	4,45		3,21	
65+	4,80		3,14	
Освіта				
До вищої	4,32	$p < 0,01^{***}$	3,12	$p < 0,01^{***}$
Вища	5,04		3,25	
Робота				
Не маю роботи	4,51	$p < 0,01^{***}$	3,05	$p < 0,01^{***}$
Маю роботу	4,87		3,28	

Характеристики	Горизонт планування, середнє		Задоволеність життям, середнє	
Використання ноутбука на роботі				
Ні	4,54	$p < 0,01^{***}$	3,18	$p < 0,01^{***}$
Так	5,30		3,35	
Сімейний стан				
Ніколи не був(-ла) у шлюбі	4,95	$p < 0,01^{***}$	3,11	$p < 0,01^{***}$
У зареєстрованому шлюбі	4,74		3,29	
У незареєстрованому шлюбі	5,21		3,13	
Розлучений(-на) офіційно	4,58		3,03	
Розлучений(-на) неофіційно	5,27		3,08	
Вдівець (вдова)	3,91		3,02	
Задоволеність потреб				
Не вистачає	4,07	$p < 0,01^{***}$	2,82	$p < 0,01^{***}$
Важко сказати, вистачає чи ні	4,82		3,03	
Вистачає	5,08		3,45	
Не цікавить	4,87		3,45	
Тип населеного пункту				
Обласний центр	4,92	$p < 0,01^{***}$	3,19	$p = 0,26$
Інше місто області	4,70		3,18	
Селище міського типу	4,64		3,13	
Село	4,34		3,26	
Регіон після вторгнення				
Центр	4,84	$p = 0,11$	3,22	$p < 0,01^{***}$
Захід	4,78		3,36	
Південь	4,79		3,13	
Схід	4,50		3,03	
Близькість до фронту				
Віддалений	4,78	$p < 0,01^{***}$	3,36	$p < 0,01^{***}$
Центральний	4,93		3,22	
Ближній	4,45		3,06	
Переїзд у зв'язку з війною				
Ні	4,71	$p = 0,01^{**}$	3,23	$p < 0,01^{***}$
Повернулися	5,01		3,26	
Переїхали	4,48		2,91	
Досвід життя в окупації				
Ні	4,77	$p = 0,28$	3,22	$p < 0,01^{***}$
Так	4,52		2,96	

Характеристики	Горизонт планування, середнє		Задоволеність життям, середнє	
Досвід вимушеної міграції				
Ні	4,69	$p < 0,01^{***}$	3,19	$p = 0,43$
Так	5,28		3,22	
Наслідки війни				
Не було	4,56	$p = 0,01^{**}$	3,29	$p < 0,01^{***}$
Були	4,81		3,16	
Військова служба				
Ні	4,73	$p = 0,26$	3,20	$p = 0,36$
Так	4,96		3,13	
Залежність життя від мене чи від обставин				
Від обставин	4,36	$p < 0,01^{***}$	2,75	$p < 0,01^{***}$
Радше від обставин	4,49		2,99	
Від мене та від обставин	4,75		3,28	
Радше від мене	5,47		3,49	
Від мене	4,81		3,68	
Позитивні почуття щодо свого майбутнього				
Ні	3,98	$p < 0,01^{***}$	2,70	$p < 0,01^{***}$
Так	5,04		3,38	
Думка щодо терміну закінчення війни				
Важко відповісти	4,24	$p < 0,01^{***}$	3,16	$p < 0,01^{***}$
До року	5,46		3,28	
Більш як рік	5,30		3,23	
Думка щодо перебігу війни в найближчий рік				
Важко відповісти	4,18	$p < 0,01^{***}$	3,16	$p < 0,01^{***}$
Наступ Росії	4,64		2,95	
Глухий кут	5,43		3,28	
Наступ України	4,95		3,35	
Використання прогнозів при плануванні				
Ні	4,18	$p < 0,01^{***}$	3,20	$p = 0,91$
Так	5,15		3,19	
Перекази на ЗСУ				
Ні	4,55	$p < 0,01^{***}$	3,06	$p < 0,01^{***}$
Так	4,88		3,29	
Волонтерство на користь ЗСУ або цивільних				
Ні	4,66	$p < 0,01^{***}$	3,17	$p = 0,02^{**}$
Так	4,94		3,25	

¹ p -значення критерію Краскела–Воліса для вказаної групи. * $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Щодо розподілу за демографічними групами можна констатувати, що ці групи здебільшого суттєво відрізняються одна від одної з огляду на горизонт планування і що ці відмінності часто не спостерігаються для задоволеності життям. Наприклад, якщо чоловіки та молоді люди схильні до більш довгострокового планування, то значних відмінностей у задоволеності життям за віком та статтю немає. Горизонт планування має стабільну тенденцію до скорочення впродовж життя, і ближче до пенсійного віку, у віці 55–60 років, це скорочення припиняється. Детальніше ці зміни відображено на рисунку 2¹.

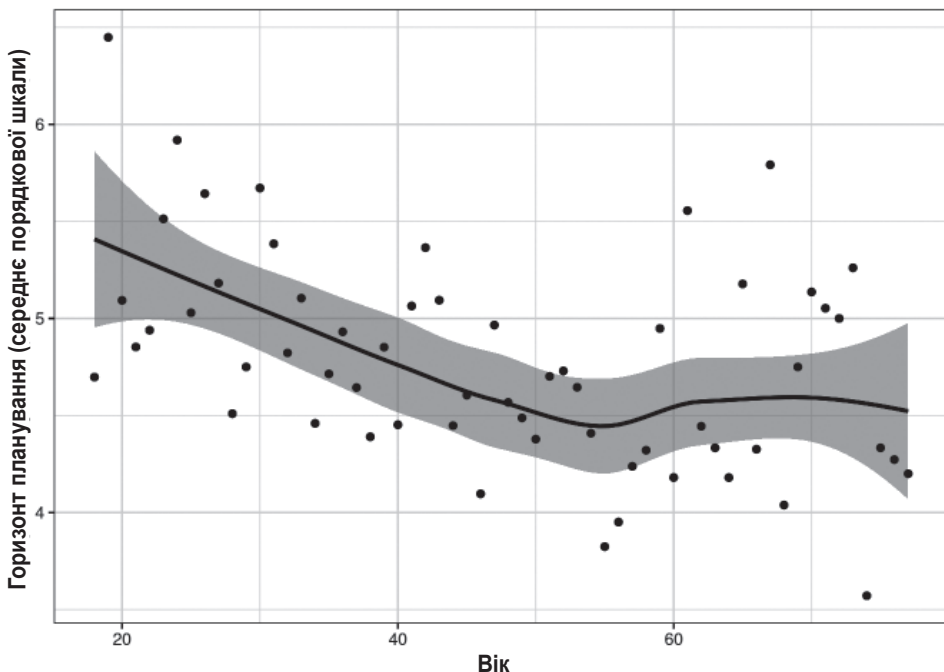

Рис. 2. Зміна горизонту планування впродовж життя

Наявність вищої освіти та роботи й задоволеність потреб істотно збільшують як довготривалість планів, так і задоволеність життям. Схожу тенденцію ми бачимо і щодо доступності покупок: на шестибальній шкалі від економії на всьому до доступності дорогих товарів вона демонструє помітну позитивну кореляцію з горизонтом планування ($\rho = 0,19$; $p < 0,01$).² Кожен наступний «рівень» доступності покупок пов'язаний з довшим плануванням, ніж попередній.

¹ На графіку подано лише середні значення горизонту планування до віку 77 років; після цього віку кількість респондентів для кожного значення стає значно нижчою, що призводить до значного впливу викидів.

² Схожу картину показує і вплив відповідності доходів родини сумі, яку респондент вважає достатньою для нормального життя: середній горизонт планування зростає зі зростанням такої відповідності за 5-бальною шкалою. Середня тривалість планування становить 4,33 для відповіді «відчутно нижче» та 5,95 для відповіді «відчутно вище». Крім того, двовимірний розподіл відповідей на запитання щодо задоволеності потреб та відповідності доходів достатній сумі свідчить про послідовність респондентів у їхніх відповідях.

Дослідження соціальних вимірів благополуччя показують, що *сімейний стан*, в сенсі наявності близького кола людей, є одним із головних чинників благополуччя людини (Livingston et al., 2022; Thomas et al., 2017)¹. Певною мірою ми бачимо цей тренд і в українських даних, хоча відмінність у задоволеності життям залежно від сімейного стану можна назвати помірною. А ось горизонт планування демонструє значний зв'язок із цим станом. Найменший горизонт планування мають люди, що були у шлюбі, але більше не перебувають у ньому — розлучені та вдови чи вдівці, а найбільший — люди в неофіційному статусі, тобто незареєстрованому партнерстві або фактичному, але не офіційному, розлученні. Частково ця відмінність пояснюється віком — частка респондентів у незареєстрованому шлюбі найбільша серед молодих людей, що в середньому мають довший горизонт планування. Утім, виходячи з результатів моделювання горизонту планування (див. Додаток 1) можна стверджувати, що навіть за контролю віку незареєстрований шлюб асоційований з довшим плануванням.

Значимий зв'язок спостерігається між горизонтом планування й *типом населеного пункту*: найдовшим він є в обласних центрах, а найкоротшим — у селах². *Регіон проживання* — як до повномасштабного вторгнення, так і після нього — більш виражено впливає на задоволеність життям, ніж на горизонт планування. У випадку горизонту планування від решти країни вирізняється лише Схід, мешканці якого планують на короткий період, тоді як рівень задоволеності життям чітко ранжується від вищого до нижчого за регіонами: Захід–Центр–Південь–Схід. Найімовірніше, відмінність Сходу в аспекті горизонту планування визначається насамперед *близькістю до лінії фронту*³ — як і можна було б очікувати, у близьких до бойових дій регіонах середній горизонт планування нижчий, ніж у центральних і віддалених. Додатковий аналіз показує, що в близьких до фронту частинах Півдня середнє планування є таким самим, як на Сході, — 4,5, але середній горизонт планування на Півдні загалом є вищим, тому що він включає і «центральні» (Одеську область), а не лише близькі до фронту території.

Травматичний досвід, пов'язаний із війною, судячи з проаналізованих розподілів, впливає на тривалість планування, проте характер цього впливу не

¹ У моніторингу 2024 року не вимірювалися об'єктивні характеристики соціальної мережі респондентів, такі як наявність друзів, кількість чи регулярність контактів тощо. Опосередковано про їхній вплив як на горизонт планування, так і на задоволеність життям може свідчити те, що респонденти, які розраховують на допомогу сусідів або членів громади в разі проблем, планують у середньому на довший термін і більше задоволені своїм життям. Додаткове використання цієї змінної в моделюванні горизонту планування та задоволеності життям не впливає на отримані в дослідженні висновки.

² Моделювання горизонту планування (див. Додаток 1) показує, що різниця горизонту планування за типом населеного пункту, своєю чергою, частково пояснюється іншими демографічними змінними — так, у селах та селищах міського типу респонденти в середньому менш заможні та мають нижчий рівень освіти, що значно впливає на горизонт планування.

³ До ближніх до лінії фронту регіонів віднесено Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Миколаївську, Сумську, Харківську, Херсонську та Чернігівську області, до віддалених — Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську та Чернівецьку. Решту областей та м. Київ закодовано як «центральні» регіони.

завжди є очікуваним¹. Хоча *особи з досвідом переїзду у зв'язку з війною* на новому місці проживання планують у середньому на коротший час, ніж люди, що не мають такого досвіду, після повернення на старе місце проживання горизонт планування стає в середньому більшим, ніж у людей, що не були змушені переїжджати на нове місце. Задоволеність життям переміщених осіб, які повернулися, майже не відрізняється від «звичайної», а в тих переміщених осіб, які ще не мали змоги повернутися, вона значно нижча. Наявність *досвіду вимушеної міграції* не пов'язана з різницею в задоволеності життям, але люди, що мають такий досвід, називають у середньому суттєво довший горизонт планування, ніж люди, що не жили за кордоном через війну. Одним із можливих пояснень цього явища міг би бути їхній майновий стан — можна припустити, що люди, які мали змогу виїхати за кордон, рятуючись від війни, заможніші за внутрішніх переселенців чи тих, хто залишився на місці попри небезпеку, а кращий майновий стан, як ми знаємо, пов'язаний із довшим горизонтом планування. Проте це припущення не підтверджується даними. За будь-якого рівня задоволеності потреб — незалежно від того, порівнюємо ми тих, кому бракує коштів, чи тих, кому їх вистачає, — горизонт планування є довшим у людей із досвідом вимушеної міграції. Іншим можливим поясненням є необхідність вибудовувати життя наново після повернення з-за кордону — наприклад, шукати житло або роботу, облаштовуватися на «новому старому» місці, що вимагає принаймні середньострокового планування. Про це може свідчити те, що згадана відмінність здебільшого пояснюється різницею в коротко- та середньостроковому, але не в довгостроковому плануванні.

Можна припустити, що мобільність людини, її здатність змінювати місце проживання за умов війни, є одним із чинників, що вможливають більш довгострокове планування. Мобільність, своєю чергою, залежить від фінансових спроможностей, але також від характеру роботи. Ті зайняті, специфіка роботи яких уможливорює дистанційну роботу, можуть залишатися на новому місці без ризику втрати роботи та джерела доходу. Хоча пряме запитання щодо віддаленої роботи в опитуванні 2024 року не ставилося, ми використовуємо як її проксі запитання про *використання ноутбука на роботі*, припускаючи, що в більшості випадків воно свідчить щонайменше про можливість працювати віддалено. Тому, хоча йдеться, строго кажучи, про соціально-демографічну змінну, вона варта обговорення в контексті переїзду, зумовленого війною. Люди, що використовують на роботі ноутбук, планують у середньому на значно довший період. Також їх значно (на 13 відсоткових пунктів) більше серед тих людей, які переїжджали до іншого населеного пункту України через небезпеку перебування у населеному пункті, де вони проживали на початку повномасштабного вторгнення. Водночас їхній відсоток майже не відрізняється залежно від наявності досвіду перебування за кордоном. Імовірно, люди, що мають можливості віддаленої роботи (та відповідні кваліфікації) менше схильні повертатися до України та, відповідно, рідше потрапляють до вибірки.

¹ Про психологічний дистрес, спричинений різними типами травматичного досвіду часів війни, в українському контексті див.: (Дембіцький et al., 2024).

Не спостерігається статистично значимої різниці у тривалості планування між тими українками та українцями, що мають *досвід життя в окупації*, й тими, що його не мають, хоча цей досвід пов'язаний із відчутним зниженням задоволеності життям. Сконструйована змінна, що підсумовує *заторкнутість негативними наслідками війни*, відмінними від уже згаданих¹, унаочнює парадоксальну ситуацію, коли дещо більший горизонт планування мають саме ті люди, яких війна заторкнула безпосереднішим чином. Причому відмінність щодо задоволеності життям у цьому випадку, навпаки, очікувана, — респонденти з таким травматичним досвідом у середньому задоволені життям менше. Якщо травматичні події обмежити лише тими, що стосуються самої людини, але не її близьких, або лише подіями, що стосуються матеріальних аспектів її життя — втрати роботи, житла, майна або бізнесу, — тенденція до довшого горизонту планування зберігається, хоча про неї й важче говорити з упевненістю². Відповіді респондентів не дають підстав констатувати значимої відмінності між *військовослужбовцями* та цивільними українками й українцями ані в питанні задоволеності життям, ані в тривалості планів, що їх вони будують, причому це спостереження валідне і в разі порівняння з рештою населення тих українців чи українок, що служать на бойових посадах. «Матеріалістичне» пояснення цього феномену, згідно з яким надзвичайна складність умов життя і травматичність досвіду статистично «компенсуються» фактом наявності роботи і, відповідно, матеріального забезпечення (частка респондентів, що заявляють про брак коштів на задоволення потреб, на 13 відсоткових пунктів менша серед тих, хто служить у ЗСУ), релятивізується у результатах статистичного моделювання (див. Додаток 1 та рис. 3а), адже навіть за контролю соціально-демографічних змінних стандартна похибка не дозволяє з упевненістю говорити про наявність певного негативного ефекту військової служби. Те саме стосується й аргументу про довші середні планування серед чоловіків, які кількісно переважають на військовій службі. Водночас є більші підстави говорити про негативний вплив військової служби на задоволеність життям у разі контролю інших змінних (див. Додаток 2).

Третю велику групу змінних, щодо яких дослідження дають підстави очікувати на зв'язок із горизонтом планування та задоволеністю життям, умовно можна назвати «суб'єктивними настановами», оскільки вони описують ставлення респондентів до життя загалом або його важливих аспектів. Ця група змінних включає як деякі релевантні «риси особистості», так і більш ситуативні диспозиції, які можуть відображати специфічну реалізацію цих рис за умов війни. Попередні дослідження показували значний зв'язок між «рисами особисто-

¹ Змінна закодована як «так», якщо респондент дав відповідь «так» щонайменше щодо одного із таких негативних аспектів досвіду війни: втрата бізнесу; втрата роботи, житла, майна через виїзд із зони бойових дій; втрата житла чи майна внаслідок обстрілів; поранення; втрата близьких; поранення близьких; вимушений переїзд близьких в межах України чи за кордон; розрив стосунків з кимось із близьких через різні погляди на війну.

² р-значення критерію Краскала–Воліса для відмінності розподілів у групах становить 0,26 для подій, що стосуються респондента, 0,11 для подій, що стосуються близьких, і 0,17 для втрати роботи, житла, майна або бізнесу.

сті» та часовою перспективою, зокрема часовою перспективою майбутнього, а також із задоволеністю життям (Maciuszek et al., 2019; Stolarski, 2016; Stolarski et al., 2018; Zhang, Howell, 2011; Zimbardo, Boyd, 1999). Для всіх змінних у цій категорії спостерігаються значимі відмінності між групами з огляду на горизонт планування і для всіх, крім однієї, — з огляду на задоволеність життям.

Дослідження часового фокусу показували, що внутрішній локус контролю, тобто приписування відповідальності за перебіг життя власним зусиллям, позитивно асоційований із часовим фокусом майбутнього (Shipp et al., 2009). У згоді з цими знахідками, горизонт планування суттєво більший у тих респондентів, які вважають своє життя *залежним від них самих* більшою мірою, ніж *від обставин*. Деяко несподівано респонденти, помірно «впевнені у собі», мають довший горизонт планування, ніж ті, що цілком впевнено визначають себе як господарів власної долі. При цьому відсоток «впевнених у собі» приблизно на 7 відсоткових пунктів нижчий серед людей, які зазнали наслідків війни, а відсоток тих, що вважають обставини більш визначальними для власного життя, приблизно на стільки ж більший. У цьому випадку є всі підстави припускати прямиий вплив війни на ступінь фаталізму людей.

Оптимізм часто досліджується як настанова, що сприяє постановці цілей та проактивній роботі над їх досягненням, і дослідники знаходили значну позитивну асоціацію оптимістичної настанови як з часовою перспективою майбутнього (Kooij et al., 2018), так і з задоволеністю життям та іншими вимірами благополуччя (Carver et al., 2010; Kleiman et al., 2017). Оптимістична настанова вимірювалася низкою запитань про *позитивні почуття щодо власного майбутнього*, що включають оптимізм, радість, упевненість, задоволеність, надію та інтерес. Бінарна змінна «*позитивний погляд на власне майбутнє*» закодована як «так», якщо респондент згадував бодай одне з цих почуттів¹. Оптимізм пов'язаний із дуже значною відмінністю як горизонту планування, так і задоволеності життям.

Люди, що планують на довший час, більше схильні *використовувати прогнози* (військових, експертів, ЗМІ, політиків тощо) *при плануванні життя*. Це логічно, адже лише в разі відносно тривалого планування є сенс враховувати обставини, від яких залежить реалізація запланованого. Водночас використання прогнозів ніяк не впливає на задоволеність життям. Натомість орієнтація на прогнози пов'язана також з очікуваннями щодо війни. Респонденти, які зважають на прогнози, більше схильні загалом мати якусь *думку щодо терміну закінчення війни* (48,3% проти 32,6%) та *щодо перемоги України у війні* (86,7% проти 75,4%). Саме наявність будь-якої думки, оптимістичної чи песимістичної, з цих питань, пов'язана з довшим горизонтом планування, тоді як різниця залежно

¹ Сконструйована з шести згаданих бінарних змінних адитивна шкала має низьку надійність (α Кронбаха = 0,54). Те саме стосується схожої шкали з шести бінарних змінних, які вимірюють почуття щодо майбутнього України (α Кронбаха = 0,49). Виведена бінарна змінна, що охоплює позитивну відповідь на будь-яке з цих шести запитань щодо України, є малоінформативною, коли використовується в лінійних моделях (див. нижче). Коефіцієнт кореляції Пірсона між двома «узagalьнювальними» бінарними змінними позитивних почуттів щодо власного майбутнього і щодо майбутнього України становить 0,46.

від змісту висловленої думки (наприклад, «до року» чи «більше року» стосовно терміну закінчення війни) не є статистично значимою. На відміну від використання прогнозів, оптимізм чи песимізм у питанні війни також пов'язаний із рівнем задоволеності життям. Значима різниця між відповідями з огляду на горизонт планування з'являється у відповіді на запитання «На Вашу думку, за яким сценарієм найімовірніше піде війна в Україні у найближчий рік?». Тут також найбільш визначальною є наявність будь-якої артикульованої думки порівняно з утриманням від відповіді, але має значення і сама думка: найдовший середній горизонт планування мають ті, хто не вважає, що лінія розмежування змінюватиметься. Обидві змінні, що вимірюють очікування щодо майбутнього розвитку війни, включені до моделі, оскільки вони дають змогу схопити виміри часової настанови майбутнього, що не зводяться до тривалості планування, але можуть бути пов'язані з нею, і водночас є аспектами оптимістичної диспозиції, які стосуються не лише власного майбутнього.

З літератури про благополуччя відомо, що безкорисливі вчинки (prosociality), такі як благодійність або волонтерство переважно мають незалежний позитивний ефект для благополуччя (Buchanan, Bardi, 2010; Dunn et al., 2008; Ju et al., 2025). В українському контексті ми припускаємо, що здебільшого такі вчинки пов'язані з матеріальною підтримкою війська або з волонтерством задля потреб ЗСУ або ж із допомогою постраждалим від війни цивільним. І справді, як *донати*, так і *волонтерство* пов'язані з більшою задоволеністю життям. Так само люди, що донатять чи волонтерять, мають у середньому довші плани на життя. Каузальний зв'язок тут можливий в обох напрямках: з одного боку, наявність довших планів може створювати більші фінансові можливості та можливості дозвілля задля добровільної допомоги, з іншого боку, схильність надавати таку допомогу може вимагати середньострокового планування.

Моделювання горизонту планування

У Додатку 1 наведено результати лінійних регресій методом найменших квадратів, у яких горизонт планування є залежною змінною. У моделях (1)–(3) використано порядкову шкалу від 1 («взагалі не планую») до 10 («більше ніж на 10 років»). Модель (1) включає лише демографічні незалежні змінні, у моделі (2) до них додаються змінні, що стосуються негативного досвіду часів війни, а модель (3) додатково включає змінні, що вимірюють суб'єктивні настанови. Незалежні змінні, включені до моделей, описані в розділі «Горизонт планування та задоволеність життям» і в таблиці 4. Класифікацію місця проживання за макрорегіоном у моделях (2) і (3) виключено, натомість додано змінну, що описує регіон залежно від його близькості до фронту; включення обох змінних одночасно призводить до мультиколінеарності. 803 спостереження, в яких респондентам було «важко відповісти» на запитання про терміни планування, було виключено, проте моделі з цими спостереженнями, перекодованими як ідентичні відповіді «взагалі не планую» (не відображені тут) мають дуже близькі результати. Інтерпретація моделей (1)–(3) ускладнена тим, що інтервали між різними термінами планування, які містяться у відповіді, не є однаковими, тому результати

неможливо інтерпретувати в категоріях конкретних, навіть дуже приблизних, часових проміжків. Тому в моделі (4) відповіді перекодовано в категоріях мінімальної кількості місяців: так, один день дорівнює 0,033 місяця, один тиждень — 0,23 місяця, відповідь «на 2–5 років» перекодовано як 24 місяці тощо. Відповідь «взагалі не планую» закодовано як 0,001. Хоча таке перекодування і містить елемент довільності, воно певною мірою відповідає природі відповідей респондентів, адже нечасто люди можуть точно вказати, планують вони, наприклад, на 7 чи на 10 місяців вперед або на 2 чи на 3 тижні — ідеться радше про приблизні величини, що уможливають порівняння. Оскільки розподіл отриманої змінної містив значну правосторонню асиметрію, у моделюванні було використано її натуральний логарифм. У візуалізаціях (рис. 3а, 3б) відображено коефіцієнти моделі (4), трансформовані з використанням експоненти. Вони виражають співвідношення кількості планованих місяців між повідомленою групою та референтною групою. Наприклад, люди з досвідом вимушеної міграції згадували тривалість планування (у перерахунку на кількість місяців) у 2,4 раза більшу, ніж люди з такими самими характеристиками без цього досвіду.

Демографічні змінні використовувалися для контролю, проте варто згадати про переважний вплив статі, освіти та матеріальної забезпеченості на горизонт планування, що відповідає очікуванням та згаданим раніше співвідношенням між групами. Хоча змінна «використання ноутбука на роботі» належить до соціально-демографічних, її включено до візуалізації через обговорену вище релевантність для зміни місця проживання під час війни.

Дві лінійні ймовірнісні регресії (linear probability models) з бінарною змінною тривалості планування — «менше за два місяці»/«від двох місяців до двох років» (5) та «менше за два роки»/«від двох років» (6) — покликані відрізнити вплив предикторів на середньострокове та довгострокове планування¹.

Жоден предиктор із групи «досвід часів війни» (рис. 3а) не дає підстав надійно стверджувати про негативний вплив на горизонт планування. Досвід перебування поза межами України у зв'язку з війною збільшує горизонт планування більше ніж вдвічі, тож регресія підтвердила парадоксальний результат таблиці 4, який, схоже, свідчить про реальне соціальне явище, а не про вплив неврахованої змінної. Ймовірно, люди, що повертаються з-за кордону, вимушені більше, ніж люди, що залишалися в Україні, планувати, аби відновити життя тут; інакше кажучи, повернення вимагає проактивних дій і, відповідно, планування більшою мірою, ніж усталене життя «за інерцією». Іншим можливим поясненням є відбір на етапі ухвалення рішення щодо повернення (див.: Sydorov et al., 2024): повертаються з вимушеної міграції саме ті люди, які вже побудували плани на життя в Україні. Не менш парадоксальним є і збільшення тривалості

¹ Лінійні ймовірнісні моделі було обрано замість логістичних моделей задля спрощення інтерпретації та порівняння результатів (див.: Mood [2010]). Коефіцієнти моделей інтерпретуються як зміна ймовірності середньострокового планування порівняно з короткостроковим (модель 5) та довгостроковим планування — порівняно з коротко- та середньостроковим (модель 6). Побудова логістичних моделей з ідентичним набором змінних підтвердила всі висновки, що містяться в тексті.

планування в людей, що зіткнулися з негативними наслідками війни (і це з контролем інших відображених на графіку аспектів відповідного досвіду), та в переміщених осіб, хоча в цих випадках з урахуванням довірчих інтервалів і слід бути більш обережними у висновках. Можливість працювати дистанційно (виміряна запитанням про використання ноутбука на роботі) очікувано позитивно впливає на тривалість планування.

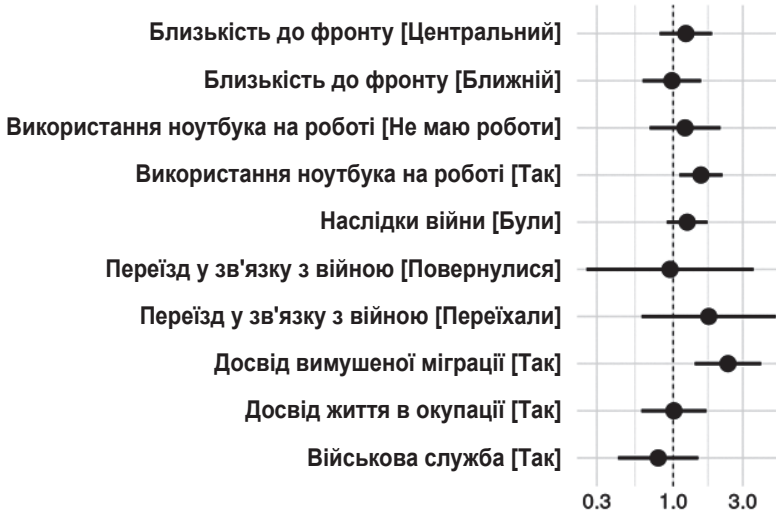

Рис. 3а. Коефіцієнти та довірчі інтервали моделі (4), трансформовані з використанням експоненти: досвід часів війни

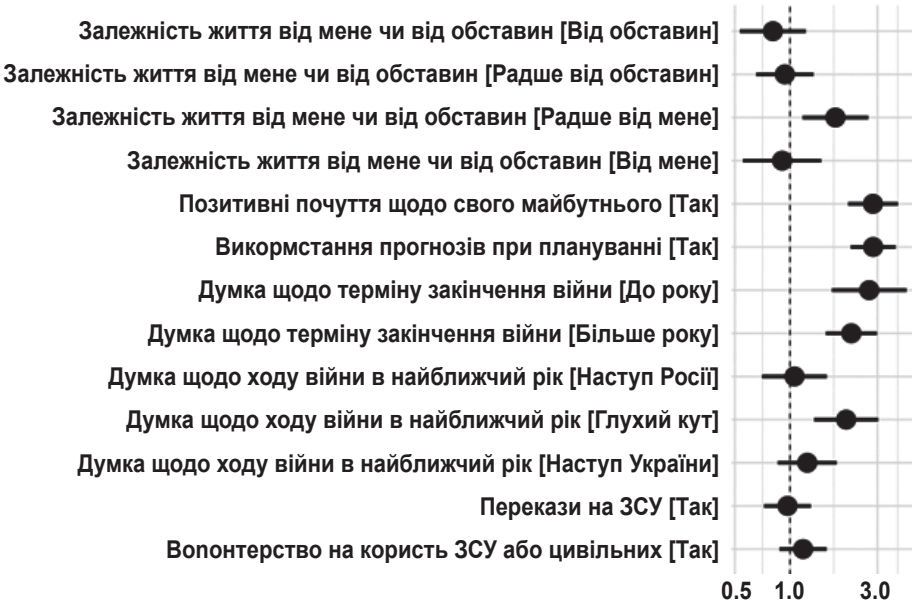

Рис. 3б. Коефіцієнти та довірчі інтервали моделі (4), трансформовані з використанням експоненти: суб'єктивні настанови

На рисунку 4 проілюстровано ефект інтерації між близькістю до фронту та зміною місця проживання в Україні за допомоги зображення очікуваних значень горизонту планування для респондента з «типовими» характеристиками — такого респондента, що за всіма категоріальними змінними з моделі належить до найбільш численної групи та має середнє значення кількісних змінних (віку). Як видно з графіка, зміна місця проживання по-різному впливає на горизонт планування залежно від того, де людина мешкала на момент опитування (можна припустити, що це місце здебільшого збігається з тим місцем, куди людина переселилася). Якщо людина переселилася та проживала у віддалених від фронту регіонах, факт переселення асоційований зі збільшенням горизонту планування, якщо у наближених — то, навпаки, з його зменшенням.

Таким чином, досвід часів війни переважно не скорочує горизонт планування, а деякі його аспекти, насамперед досвід вимушеної міграції, збільшують його. Тож гіпотезу (2) можна вважати спростованою.

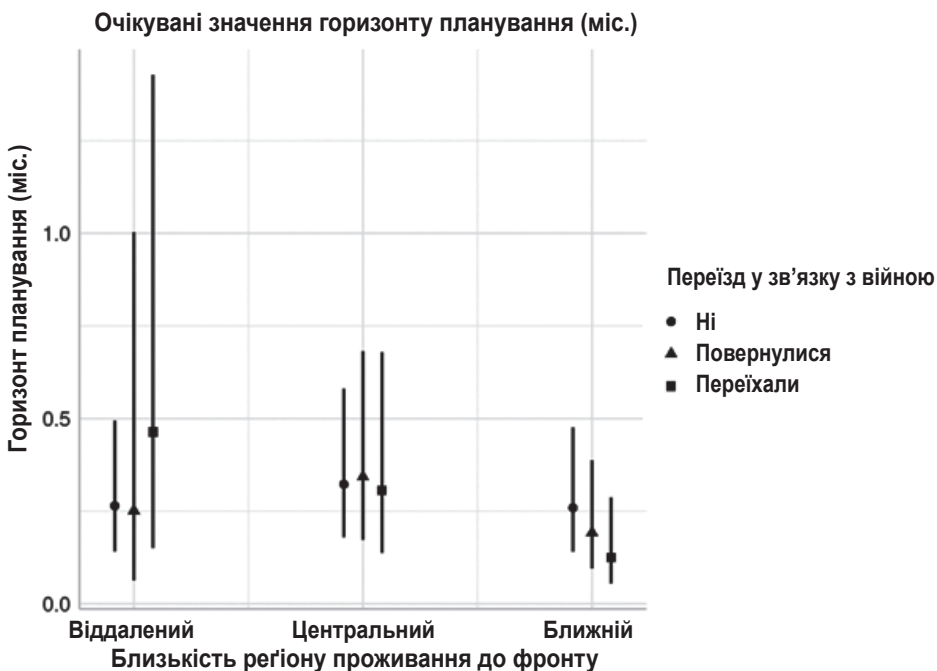

Рис. 4. Ефект інтерації між близькістю до фронту та зміною місця проживання, прогнозовані значення горизонту планування (модель 4)

Значно більшою, ніж у випадку різних аспектів досвіду війни, є асоціація суб'єктивних настанов та поведінкових патернів з горизонтом планування (рис. 3б). Зовнішній локус контролю, тобто покладання на власні сили замість упевненості в залежності власного життя від обставин, збільшує горизонт планування. Але так відбувається лише в тому разі, коли покладання на власні сили є обережним, а не «самовпевненим», тобто коли особа залишає простір для врахування впливу обставин.

Результати моделювання підтверджують висновки досліджень про зв'язок оптимістичної настанови з часовою перспективою майбутнього: позитивний погляд на власне майбутнє є одним із найпотужніших предикторів, що може збільшувати горизонт планування орієнтовно втричі. Використання прогнозів у плануванні має такий самий за напрямком і схожий за розміром ефект, хоча в останньому випадку може йтися і про інший напрямок каузальності: люди, що планують, схильні цікавитися прогнозами¹. Наявність будь-якої думки з приводу розвитку війни в майбутньому, як правило, також збільшує горизонт планування — у деяких випадках у рази. Важко пояснити, чому саме очікування глухого кута у війні позитивно (і більше за наступ України) асоційоване з тривалістю планування. Тут не йдеться про асоціацію завершення війни з неможливістю планування, а її продовження — зі стабільним плануванням, оскільки очікування щодо тривалості війни проконтрольовані іншою змінною.

Просоціальна поведінка у її типових для умов війни проявах не показує підтвердженого ефекту для горизонту планування.

Порівняння моделей (1)–(3) вможливило цікавий висновок щодо дискусії про відносну роль тимчасових обставин і специфіки ситуації, з одного боку, та стабільних суб'єктивних диспозицій та моделей поведінки — з іншого, у конфігурації часової перспективи індивіда. Гіпотеза (3) містила припущення, що інтенсивність досвіду війни та зумовлена ним непевність щодо майбутнього є більш визначальними для планування, ніж укорінені суб'єктивні настанови та поведінкові патерни. Моделювання показує, що останні мають більший вплив на горизонт планування. Якщо включення до моделі різних аспектів досвіду часів війни додатково до соціально-демографічних змінних збільшує R^2 на 0,012 ($F = 3,85$; $p < 0,01$), то додаткове включення змінних із групи суб'єктивних настанов і поведінкових патернів збільшує R^2 ще на 0,047 ($F = 13,34$; $p < 0,01$), пояснюючи, таким чином, значно більшу частку дисперсії. Оскільки включення змінної використання прогнозів є дискусійним через напрямок каузальності, а змінних очікувань щодо подальшого розвитку війни — через те, що вони можуть відбивати радше зумовлену поточними новинами думку, ніж загальну оптимістичну настанову, модель було продубльовано без використання цих змінних. У цьому разі R^2 виявився більшим за R^2 моделі (2) на 0,022 ($F = 11,6$; $p < 0,01$), що не дає підстав переглядати висновок про більшу роль стабільних суб'єктивних настанов, ніж навіть сильних, але обмежених у часі потрясінь². Понад те, якщо до моделі включено значну частину сильних потрясінь, що їх українцям принесла війна, то лише невелика кількість важливих суб'єктивних диспозицій увійшла до другої групи змінних. Імовірно, додаткове включення

¹ Враховуючи ці міркування, всі моделі було побудовано також із виключенням змінної використання прогнозів. Це суттєво не вплинуло на висновки щодо інших статистичних зв'язків.

² Хоча деякі змінні з усіх трьох груп (соціально-демографічні, досвід війни та суб'єктивні настанови) скорельовані між собою, зміна порядку, в якому групи змінних використовуються в моделях, також не змінює цього висновку: R^2 моделі, в якій використано змінні суб'єктивних настанов (без змінних прогнозів та очікувань щодо війни), але не використано змінні досвіду війни, більший за R^2 моделі (1) на 0,027 ($F = 12,18$; $p < 0,01$), тоді як додаткове включення змінних досвіду війни збільшує R^2 лише на 0,007 ($F = 2,65$; $p < 0,01$).

інструментів, що вимірюють риси «великої п'ятірки», наприклад, сумнінність або невротизм, додатково збільшило би пояснену дисперсію, адже їхній зв'язок із часовими перспективами індивіда було неодноразово показано в літературі (Kooij et al., 2018; Zhang, Howell, 2011). Проте вибір включених змінних було зумовлено можливостями наявних даних. Тож зроблена на підставі моделювання оцінка переважання впливу стабільних суб'єктивних настанов над негативним досвідом війни є консервативною, а спростування гіпотези (3) — доволі надійним.

Малоймовірно також, що висновок про більшу вагу суб'єктивних настанов порівняно з досвідом війни у визначенні горизонту планування зумовлений проблемами пропущених змінних чи зворотної причинності. Вплив пропущених змінних чи самого горизонту планування на змінні досвіду війни майже повністю виключений. Пропущені змінні, які могли би призводити до зміщень ефектів суб'єктивних настанов, майже напевно самі належали б або до суб'єктивних настанов чи «рис особистості», або до ситуаційних чинників. У першому випадку все ще йшлося би про більшу вагу суб'єктивних настанов порівняно з досвідом війни, а щодо другого випадку важко помислити відмінні від досвіду війни ситуаційні чинники, вплив яких був би сильнішим за вплив досвіду війни (за винятком, імовірно, економічних потрясінь, вплив яких уже частково охоплюється змінними доступності покупок та наявності роботи)¹. Найбільш проблематичним може бути зумовлення змінних із групи суб'єктивних настанов горизонтом планування, проте важко уявити механізми зворотної причинності в напрямку від горизонту планування до оптимізму або до локусу контролю. Такі механізми можуть існувати для використання прогнозів чи наявності думки про подальший розвиток війни, але вище було показано, що їх виключення також не змінює висновку, про який ідеться.

Припущення про те, що середньо- та довгострокове планування можуть мати різну природу та, отже, бути пов'язаними з різним соціальним досвідом, підтверджується результатами регресій з бінарними залежними змінними. Зокрема, досвід, пов'язаний із вимушеною міграцією за кордон під час війни, має позитивний вплив насамперед на середньострокове планування. Це спостереження може свідчити про такий механізм, що міг би пояснити позірний парадокс довшого планування в людей з досвідом вимушеної міграції: облаштування життя «наново» вимагає свідомих зусиль із планування, які можуть бути не завжди потрібні, якщо життя відбувається «за інерцією», у звичній колії. Водночас більш імовірно, що таке облаштування після повернення пов'язане із середньостроковими, а не з довгостроковими планами. Схожий патерн — значущий ефект для середньо-, але не для довгострокового планування — спостерігається і для можливості дистанційної роботи. Натомість переміщення в межах близьких до лінії фронту регіонів суттєво зменшує імовірність довгострокового, але не середньострокового планування.

¹ Було також проведено низку діагностичних процедур щодо можливого впливу пропущених змінних. Вони не дали сильних підстав припускати, що висновок про більшу роль суб'єктивних настанов зумовлений впливом пропущених змінних або що є серйозні зміщення повідомлених ефектів через такі змінні.

Специфіка суб'єктивних настанов здебільшого впливає як на середньо-, так і на довгострокове планування, хоча вплив на середньострокове планування, як правило, більший. Завдяки окремому моделюванню двох видів планування можна констатувати, що відсутність ефекту для «фаталістів» — осіб, які відповідали, що їхнє життя залежить лише від обставин, — маскує суттєві відмінності у їхній схильності до середньо- чи довгострокового планування. Вони справді значно рідше планують на термін від 2 місяців до 2 років, ніж люди, які вірять у залежність свого життя від власних зусиль і від обставин, але частіше будують плани тривалістю від двох років. Понад те, схожий патерн мають і ті, що відповідали, що їхнє життя залежить лише від них самих, хоча негативний ефект для середньострокового планування тут менший, ніж у фаталістів. Імовірно, ми маємо справу з феноменом «крайніх поглядів», коли схильні до них люди, причому як «фаталісти», так і «самовпевнені», будують далекоюсяжні плани, які правильніше назвати «мріями», проте рідше приділяють увагу рутинним буденним планам. Утім, це припущення потребує окремих досліджень зі спеціально продуманим дизайном.

Горизонт планування як медіатор у моделюванні благополуччя

Результати лінійних регресій із задоволенням життям як залежною змінною подано в Додатку 2. Модель (1) включає лише демографічні незалежні змінні, у моделі (2) додано також змінні, пов'язані з досвідом часів війни та суб'єктивними настановами, а модель (3) покликана дати відповідь на запитання про незалежний вплив горизонту планування на задоволеність життям і включає додатково відповідну змінну.

Модель (3) дозволяє дати недвозначну відповідь на це запитання: горизонт планування не має незалежного ефекту для задоволеності життям. Зв'язок, помітний з описової статистики, майже повністю зникає за контролю змінних, що впливають на обидва аспекти життя¹.

¹ Було додатково перевірено низку інших специфікацій моделі, що включає задоволеність життям як залежну змінну і горизонт планування — як незалежну. Єдиною специфікацією з помірним і статистично значимим зв'язком між двома змінними була логістична модель з дихотомізованою змінною задоволеності життям і категоріальною змінною тривалості планування (коротко-, середньо- та довгострокового). Довгострокове планування у такій специфікації позитивно асоційоване із задоволеністю життям. Проте, по-перше, такий зв'язок існує лише в разі кодування відповіді «важко сказати» як короткострокового планування, по-друге, таке рішення є концептуально сумнівним, адже задоволеність життям за своєю природою є радше континуальною й допускає ступені порівняння («більше»–«менше»). Якщо у випадку планування можна було обґрунтувати принципову відмінність між його середньо- та довгостроковим типами, то у випадку задоволеності життям це навряд чи можливо. Оскільки в контексті сформульованих гіпотез нас цікавить лише наявність незалежного ефекту горизонту планування і роль горизонту планування як медіатора, а вони не підтверджуються жодною моделлю, інтерпретація конкретних коефіцієнтів та її зручність не є важливими. Тому в моделі (3) та в аналізі медіації використовувалася порядкова шкала горизонту планування, не трансформована у змінну кількості місяців.

Аналіз медіації не підтверджує опосередкування ефектів змінних із груп досвіду війни та суб'єктивних настанов. Частка ефекту для задоволеності життям, опосередкована горизонтом планування, мізерна (не більш як 4%) для всіх проаналізованих змінних, а довірчі інтервали в жодному випадку не дають змоги надійно підтвердити наявність такого ефекту.

Тож моделювання благополуччя та аналіз медіації дозволяють відкинути гіпотези (4) та (5): горизонт планування не має прямого незалежного ефекту для задоволеності життям та не опосередковує ефект інших змінних з груп досвіду війни та суб'єктивних настанов.¹ Утім, важливо усвідомлювати, що тривалість горизонту планування є лише одним із вимірів часової перспективи майбутнього. У випадку інших вимірів як прямий ефект, так і медіація для задоволеності життям або інших аспектів благополуччя можуть існувати.

Висновки

Часова перспектива майбутнього — зорієнтованість людини на майбутнє та врахування відкладених наслідків дій — займає важливе місце серед предикторів благополуччя, зокрема задоволеності життям, що було багаторазово продемонстровано на вибірках з різних соціальних груп та суспільств у дослідженнях різних дизайнів. Однією з теоретичних проблем, що потребує подальшого емпіричного прояснення, залишається співвідношення тривалих характеристик індивіда — «рис особистості», суб'єктивних настанов і моделей поведінки — з вимогами ситуації, коли йдеться про визначення часової перспективи у конкретний момент чи на короткому часовому відрізку. Що переважає — вимоги ситуації чи укорінені диспозиції? У кризових ситуаціях непевність і швидкі зміни, перетворення в напрямку незвичного і часто незрозумілого можуть змушувати людей до проблематизації власних настанов та до зміни сформованих за довгі роки моделей поведінки. З іншого боку, якщо навіть у кризових ситуаціях цього не відбувається і люди здебільшого зберігають попереднє ставлення до майбутнього, то цього тим паче можна очікувати за умов нормальності. І саме такий висновок уможливиле дослідження, висновки якого подано у статті.

Дані опитування, проведеного влітку 2024 року в рамках соціологічного моніторингу «Українське суспільство», показують, що в Україні горизонт планування, виміряний як його повідомлена респондентами тривалість, значимо та

¹Пренда і Лахман припускають і підтверджують опосередкування впливу планування майбутнього на задоволеність життям відчуттям контролю (Prenda, Lachman, 2001). У результатах їхнього дослідження планування має істотний ефект для задоволеності життям, який зникає у разі використання відчуття контролю як незалежної змінної. У нашому випадку в разі виключення з моделі (3) Додатку 2 змінної «залежність життя від мене і від обставин», яку можна інтерпретувати як локус контролю, ефект горизонту планування становить 0,008 (0,002, 0,018), $p = 0,13$, тож дані моніторингу не дають змоги підтвердити цей висновок для українців за часів війни. Серед іншого, ця відмінність може пояснюватися тим, що Пренда і Лахман операціоналізують планування не як часовий проміжок, на який будуються плани, а як психологічну схильність до планування майбутнього, яка може більше корелювати з відчуттям контролю.

позитивно асоційований із задоволеністю життям. Проте ефект горизонту планування зникає в разі врахування соціально-демографічних характеристик, специфічного досвіду, пов'язаного з війною, та деяких релевантних суб'єктивних настанов і моделей поведінки. Їхня асоціація із задоволеністю життям не опосередкована горизонтом планування. Горизонт планування та задоволеність життям співзумовлені низкою чинників, проте горизонт планування не є значимим чинником задоволеності життям.

Очікуваний негативний ефект досвіду часів війни для горизонту планування не підтвердився. Ба більше, у людей, що вимушено мігрували за кордон через війну, а потім повернулися до України, горизонт планування в середньому довший, ніж у людей, що не мали відповідного досвіду, причому ця відмінність не визначається майновим розшаруванням.

Навіть за дуже консервативною оцінкою, сукупний ефект суб'єктивних настанов для горизонту планування відчутно переважає ефект різних аспектів негативного досвіду, пов'язаного з війною. Ця знахідка дає підстави припускати, що за умов нормальності стабільні характеристики індивіда переважають вплив тимчасових ситуаційних чинників на часову перспективу майбутнього приголомшливо. Нарешті, варта згадки й цікава побічна знахідка представленого дослідження: наявність крайніх поглядів на те, чим визначається наше життя, виявилася більш важливою для горизонту планування, ніж локус контролю. Люди, які давали однозначну відповідь про те, що їхнє життя залежить лише від «них самих» чи лише «від обставин», більш схильні до довгострокового планування, проте менш схильні до середньострокового планування, ніж люди, які вважають своє життя залежним як від них самих, так і від обставин. Це може свідчити про принципово різну природу довго- та середньострокового планування, коли довгострокові плани (на роки вперед) є декларацією про бажане — «мріями», — а не врахуванням осяжного майбутнього у своїх поточних діях.

Представлені знахідки відкривають кілька можливих напрямків подальших досліджень. Горизонт планування вимірює аспект тривалості майбутнього, врахованого в діях і намірах, та включає аспект непевності, але не містить низки інших вимірів часової перспективи майбутнього, зокрема, його оцінки. Імовірно, її більш всеосяжне вимірювання, зокрема з використанням усталених у соціальній психології інструментів, показало б відчутний ефект для благополуччя та опосередкувальну роль у впливі досвіду війни на благополуччя. Експліцитне розведення «сприйнятої непевності» та «схильності планувати», що їх об'єднує конструкт горизонту планування, могло б дати більш нюансовані результати. Великий практичний інтерес становить дослідження (зокрема з використанням якісних методів) практик планування осіб, які повернулися з вимушеної еміграції. З'ясування їхніх мотивів та способів облаштування їхнього життя в Україні після повернення може бути цінним для роботи з усією групою вимушених мігрантів.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Результати моделювання горизонту планування

Незалежні змінні	(1) ^{1,2}	(2) ^{1,2}	(3) ^{1,2}	(4) ^{1,3}	(5) ^{1,4,5}	(6) ^{1,5,6}
Жінка	-0,77*** (0,113)	-0,85*** (0,116)	-0,78*** (0,116)	-0,95*** (0,152)	-0,07*** (0,021)	-0,10*** (0,016)
Вік	-6,13 (4,05)	-5,46 (4,15)	-3,55 (4,17)	-9,29* (5,48)	-0,988* (0,576)	-0,142 (0,597)
Вік (квадрат)	9,00** (3,83)	8,80** (3,86)	6,36* (3,80)	7,26 (4,99)	0,618 (0,509)	0,905* (0,547)
Сімейний стан (реф.: ніколи не був(-ла) у шлюбі)						
У зареєстрованому шлюбі	0,12 (0,178)	0,13 (0,177)	0,13 (0,173)	0,19 (0,228)	-0,02 (0,031)	0,03 (0,024)
У незареєстрованому шлюбі	0,52** (0,236)	0,47** (0,236)	0,42* (0,230)	0,52* (0,303)	0,05 (0,042)	0,05 (0,033)
Розлучений(-а) офіційно	0,18 (0,226)	0,17 (0,225)	0,07 (0,221)	-0,04 (0,290)	-0,05 (0,038)	0,05* (0,031)
Розлучений(-а) неофіційно	0,78 (0,488)	0,77 (0,488)	0,78 (0,477)	0,90 (0,627)	0,14 (0,088)	0,09 (0,069)
Вдівець (вдова)	-0,20 (0,279)	-0,20 (0,278)	-0,27 (0,273)	-0,49 (0,358)	-0,06 (0,045)	0,02 (0,038)
Вища освіта	0,53*** (0,115)	0,40*** (0,119)	0,34*** (0,117)	0,63*** (0,154)	0,07*** (0,020)	0,00 (0,016)
Робота	-0,01 (0,125)	0,02 (0,200)	0,10 (0,196)	0,08 (0,257)	0,01 (0,034)	0,02 (0,027)
Використання ноутбука на роботі (реф.: ні)						
Не маю роботи		0,16 (0,221)	0,21 (0,217)	0,19 (0,285)	0,03 (0,037)	0,04 (0,030)
Так		0,38*** (0,134)	0,28** (0,132)	0,44** (0,174)	0,08*** (0,024)	0,01 (0,019)
Доступність покупок (реф.: економія на всьому)						
Продукти харчування	0,15 (0,201)	0,11 (0,201)	0,02 (0,196)	0,09 (0,258)	0,05 (0,033)	-0,01 (0,026)
Комунальні платежі	0,11 (0,192)	0,10 (0,191)	-0,09 (0,189)	0,08 (0,248)	0,05 (0,032)	-0,05** (0,025)
Бюджетні прилади	0,67*** (0,140)	0,60*** (0,140)	0,32** (0,140)	0,57*** (0,184)	0,08*** (0,024)	0,00 (0,020)
Велика побутова техніка	1,1*** (0,194)	0,97*** (0,194)	0,54*** (0,194)	0,74*** (0,255)	0,07** (0,037)	0,05* (0,030)
Дорогі товари	1,5*** (0,307)	1,5*** (0,307)	1,0*** (0,303)	1,3*** (0,398)	0,17*** (0,060)	0,09** (0,047)

Незалежні змінні	(1) ^{1,2}	(2) ^{1,2}	(3) ^{1,2}	(4) ^{1,3}	(5) ^{1,4,5}	(6) ^{1,5,6}
Тип населеного пункту (реф.: село)						
Селище міського типу	0,29 (0,221)	0,28 (0,220)	0,27 (0,215)	0,37 (0,283)	0,02 (0,037)	0,05 (0,030)
Обласний центр	0,26 (0,160)	0,20 (0,161)	0,14 (0,158)	0,24 (0,207)	0,02 (0,026)	0,02 (0,021)
Інше місто області	0,21 (0,172)	0,19 (0,172)	0,13 (0,169)	0,23 (0,221)	0,01 (0,028)	0,02 (0,023)
Регіон після вторгнення (реф.: Центр)						
Захід	-0,10 (0,145)					
Південь	0,05 (0,189)					
Схід	-0,25* (0,136)					
Близькість до фронту (реф.: віддалений)						
Центральний		0,16 (0,164)	0,20 (0,160)	0,20 (0,210)	-0,02 (0,028)	0,04** (0,022)
Ближній		0,03 (0,182)	0,03 (0,179)	-0,02 (0,235)	-0,05 (0,031)	0,03 (0,025)
Наслідки війни		0,21* (0,124)	0,12 (0,124)	0,22 (0,163)	0,00 (0,021)	0,01 (0,018)
Переїзд у зв'язку з війною (реф.: ні)						
Повернулися		-0,03 (0,521)	-0,11 (0,511)	-0,05 (0,671)	0,00 (0,100)	-0,03 (0,071)
Переїхали		0,38 (0,420)	0,34 (0,411)	0,56 (0,540)	0,00 (0,073)	0,06 (0,060)
Досвід вимушеної міграції		0,72*** (0,208)	0,67*** (0,203)	0,86*** (0,267)	0,12*** (0,036)	0,03 (0,030)
Досвід життя в окупації		-0,09 (0,203)	-0,08 (0,199)	0,01 (0,262)	0,00 (0,033)	-0,03 (0,028)
Близькість до фронту * Переміщена особа						
Центральний * Повернулися		0,22 (0,548)	0,16 (0,538)	0,11 (0,706)	0,00 (0,104)	0,03 (0,075)
Ближній * Повернулися		-0,25 (0,558)	-0,20 (0,547)	-0,25 (0,718)	-0,04 (0,105)	0,00 (0,075)
Центральний * Переїхали		-0,46 (0,473)	-0,40 (0,463)	-0,62 (0,608)	0,01 (0,083)	-0,07 (0,067)
Ближній * Переїхали		-1,1** (0,490)	-0,99** (0,480)	-1,3** (0,631)	-0,02 (0,083)	-0,15** (0,068)
Військова служба		-0,31 (0,247)	-0,25 (0,245)	-0,24 (0,322)	-0,03 (0,046)	-0,03 (0,036)

Незалежні змінні	(1) ^{1,2}	(2) ^{1,2}	(3) ^{1,2}	(4) ^{1,3}	(5) ^{1,4,5}	(6) ^{1,5,6}
Залежність життя від мене і від обставин (реф.: від мене і від обставин)						
Від обставин			-0,02 (0,160)	-0,22 (0,211)	-0,10*** (0,027)	0,05** (0,022)
Радше від обставин			-0,10 (0,140)	-0,07 (0,184)	-0,03 (0,024)	0,00 (0,019)
Радше від мене			0,49*** (0,160)	0,57*** (0,211)	0,05 (0,030)	0,07*** (0,024)
Від мене			0,09 (0,191)	-0,10 (0,250)	-0,07** (0,033)	0,06** (0,028)
Позитивні почуття щодо свого майбутнього			0,84*** (0,121)	1,0*** (0,159)	0,07*** (0,020)	0,10*** (0,016)
Використання прогнозів при плануванні			0,65*** (0,110)	1,0*** (0,144)	0,10*** (0,019)	0,03** (0,015)
Думка щодо терміну закінчення війни (реф.: важко відповісти)						
До року			0,69*** (0,182)	1,0*** (0,239)	0,12*** (0,034)	0,04 (0,027)
Більше року			0,52*** (0,125)	0,77*** (0,164)	0,10*** (0,022)	0,03* (0,018)
Думка щодо перебігу війни в найближчий рік (реф.: важко відповісти)						
Наступ Росії			-0,02 (0,158)	0,06 (0,207)	0,01 (0,026)	-0,01 (0,022)
Глухий кут			0,42*** (0,156)	0,71*** (0,205)	0,10*** (0,028)	0,01 (0,022)
Наступ України			0,20 (0,144)	0,22 (0,189)	0,02 (0,025)	0,03 (0,020)
Перекази на ЗСУ			-0,02 (0,114)	-0,03 (0,150)	0,01 (0,020)	0,00 (0,016)
Волонтерство на користь ЗСУ або цивільних			0,05 (0,115)	0,16 (0,151)	0,00 (0,020)	-0,01 (0,016)
Константа	4,2*** (0,236)	3,9*** (0,309)	2,8*** (0,337)	-3,7*** (0,443)	0,13** (0,057)	0,05 (0,047)
Кількість спостережень	3298	3298	3298	3298	2517	3298
R²	0,064	0,076	0,123	0,146	0,149	0,057
ΔR²		0,012	0,047			
R² (скоригований)	0,058	0,067	0,111	0,134	0,133	0,044

¹ Лінійна модель методом найменших квадратів. Стандартна похибка у дужках.

* $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

² Залежна змінна: відповідь на запитання «На який термін Ви плануєте своє життя?» на шкалі від 1 («Взагалі не планую») до 10 («Більше ніж на 10 років»).

³ Залежна змінна: натуральний логарифм терміну планування життя у місяцях.

⁴ Залежна змінна: середньострокове планування (від 2 місяців до 2 років, 0 = ні, 1 = так).

⁵ У дужках робастні стандартні похибки (heteroskedasticity-robust standard errors).

⁶ Залежна змінна: довгострокове планування (від 2 років, 0 = ні, 1 = так).

Результати моделювання задоволеності життям

Незалежні змінні	(1) ^{1,2}	(2) ^{1,2}	(3) ^{1,2}
Горизонт планування			0,01 (0,005)
Жінка	0,13*** (0,032)	0,08** (0,031)	0,09** (0,035)
Вік	0,003** (0,001)	0,002 (0,001)	0,002* (0,001)
Сімейний стан (реф.: ніколи не був(-ла) у шлюбі)			
У зареєстрованому шлюбі	0,13*** (0,048)	0,13*** (0,045)	0,10** (0,049)
У незареєстрованому шлюбі	0,02 (0,066)	0,02 (0,062)	-0,01 (0,068)
Розлучений(-на) офіційно	-0,06 (0,062)	-0,04 (0,058)	-0,06 (0,064)
Розлучений(-на) неофіційно	0,01 (0,131)	0,01 (0,122)	0,02 (0,142)
Вдівець (вдова)	-0,03 (0,078)	-0,02 (0,072)	-0,04 (0,082)
Вища освіта	-0,01 (0,032)	0,00 (0,031)	0,01 (0,035)
Робота	0,10*** (0,033)	0,12** (0,052)	0,12** (0,058)
Доступність покупок (реф.: економія на всьому)			
Продукти харчування	0,25*** (0,056)	0,19*** (0,052)	0,20*** (0,059)
Комунальні платежі	0,37*** (0,054)	0,30*** (0,050)	0,27*** (0,056)
Бюджетні прилади	0,48*** (0,039)	0,33*** (0,037)	0,31*** (0,042)
Велика побутова техніка	0,73*** (0,055)	0,52*** (0,052)	0,50*** (0,058)
Дорогі товари	0,69*** (0,086)	0,50*** (0,081)	0,50*** (0,090)
Тип населеного пункту (реф.: село)			
Селище міського типу	-0,07 (0,060)	-0,07 (0,056)	-0,10 (0,065)
Обласний центр	-0,11** (0,044)	-0,10** (0,041)	-0,12** (0,047)
Інше місто області	-0,07 (0,047)	-0,08* (0,044)	-0,09* (0,050)
Регіон після вторгнення (реф.: центр)			
Захід	0,11*** (0,041)		
Південь	-0,04 (0,052)		
Схід	-0,15*** (0,038)		
Близькість до фронту (реф.: віддалений)			
Центральний		-0,10** (0,038)	-0,10** (0,043)
Ближній		-0,17*** (0,041)	-0,17*** (0,047)
Наслідки війни		-0,06** (0,033)	-0,06 (0,037)
Використання ноутбука на роботі (реф.: ні)			
Не маю роботи		0,10* (0,057)	0,07 (0,064)
Так		0,08** (0,036)	0,08** (0,040)
Переїзд у зв'язку з війною (реф.: ні)			
Повернулися		0,05 (0,039)	0,05 (0,044)
Переїхали		-0,11** (0,048)	-0,13** (0,054)

Незалежні змінні	(1) ^{1,2}	(2) ^{1,2}	(3) ^{1,2}
Досвід вимушеної міграції		0,01 (0,055)	0,03 (0,061)
Досвід життя в окупації		-0,02 (0,052)	-0,03 (0,059)
Військова служба		-0,14** (0,065)	-0,12 (0,073)
Залежність життя від мене і від обставин (реф.: від мене і від обставин)			
Від обставин		-0,32*** (0,043)	-0,36*** (0,048)
Радше від обставин		-0,18*** (0,038)	-0,21*** (0,042)
Радше від мене		0,15*** (0,043)	0,18*** (0,048)
Від мене		0,37*** (0,049)	0,36*** (0,057)
Позитивні почуття щодо свого майбутнього		0,51*** (0,032)	0,51*** (0,037)
Використання прогнозів при плануванні		-0,06** (0,029)	-0,05 (0,033)
Думка щодо терміну закінчення війни (реф.: важко відповісти)			
До року		0,01 (0,050)	0,00 (0,055)
Більше року		0,04 (0,034)	0,05 (0,037)
Думка щодо ходу війни в найближчий рік (реф.: важко відповісти)			
Наступ Росії		-0,16*** (0,042)	-0,15*** (0,047)
Глухий кут		-0,04 (0,042)	-0,02 (0,047)
Наступ України		0,06* (0,038)	0,08* (0,043)
Перекази на ЗСУ		0,07** (0,030)	0,07* (0,034)
Волонтерство на користь ЗСУ або цивільних		0,01 (0,031)	0,02 (0,034)
Константа	2,6*** (0,078)	2,6*** (0,095)	2,5*** (0,110)
Кількість спостережень	4,101	4,101	3,298
R²	0,092	0,224	0,231
R² (скоригований)	0,088	0,217	0,221

¹ Лінійна модель методом найменших квадратів. Стандартна похибка у дужках.

* $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

² Залежна змінна: відповідь на запитання «Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?» на 5-бальній шкалі.

Джерела / References

Arel-Bundock, V. (2022). *Modelsummary: Data and model summaries in r*. 103. <https://doi.org/10.18637/jss.v103.i01>

Azizli, N., Atkinson, B.E., Baughman, H.M., Giammarco, E.A. (2015). Relationships between general self-efficacy, planning for the future, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 82, 58–60. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.03.006>

Buchanan, K.E., Bardi, A. (2010). Acts of kindness and acts of novelty affect life satisfaction. *The Journal of Social Psychology*, 150(3), 235–237. <https://doi.org/10.1080/00224540903366554>

- Carstensen, L.L. (2021). Socioemotional selectivity theory: The role of perceived endings in human motivation. *The Gerontologist*, 61(8), 1188–1196. <https://doi.org/10.1093/geront/gnab116>
- Carver, C.S., Scheier, M.F., Segerstrom, S.C. (2010). Optimism. *Clinical Psychology Review*, 30(7), 879–889. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.01.006>
- Coudin, G., Lima, M. (2011). Being well as time goes by: Future time perspective and well-being. *Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11, 219–232.
- Dembitskiy, S., Stepanenko, V., Zlobina, O., Golovakha, Y., Naidionova, L. (2024). Wartime psychological stressors: Proliferation and effects among the Ukrainian population. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 5–26. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.04.005> [=Дембіцький, С., Степаненко, В., Злобіна, О., Головаха, Є., Найдьонова, Л. (2024). Психологічні стресори військового часу: поширеність та ефекти серед населення України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 5–26.]
- Dunn, E.W., Aknin, L.B., Norton, M.I. (2008). Spending money on others promotes happiness. *Science*, 319(5870), 1687–1688. <https://doi.org/10.1126/science.1150952>
- Gao, Y.-J. (2011). Time perspective and life satisfaction among young adults in Taiwan. *Social Behavior and Personality*, 729–736. <https://doi.org/10.2224/sbp.2011.39.6.729>
- Gökkaaya, F., Yurdalan, F., Çıvgın, U. (2025). Does time perspective affect the association between childhood traumas and post-traumatic growth? *Current Psychology*, 44(3), 1527–1540. <https://doi.org/10.1007/s12144-025-07300-5>
- Golovakha, Y., Dembitskiy, S., Makeiev, S. (2022). Introduction: The sociology of emergencies. [In Ukrainian]. In: Y. Golovakha, S. Makeiev (Eds.), *Ukrainian society in wartime. 2022* (pp. 15–24). Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Головаха, Є., Дембіцький, С., Макеєв, С. (2022). Вступ. Соціологія надзвичайності. У: Є. Головаха (ред.), С. Макеєв (ред.), *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2022* (сс. 15–24). Інститут соціології НАН України.]
- Hromova, H. (2022). Interrelation between intolerance of uncertainty and the time perspective profile in the military. *Current Issues in Personality Psychology*. <https://doi.org/10.5114/cipp.2021.111984>
- Hytman, L., Hemming, M., Newman, T., Newton, N.J. (2023). Future time perspective and psychological well-being for older Canadian women during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Adult Development*, 30(4), 393–403. <https://doi.org/10.1007/s10804-023-09445-8>
- Iannone, R., Cheng, J., Schloerke, B., Hughes, E., Lauer, A., Seo, J., Brevoort, K., Roy, O. (2025). *Gt: Easily create presentation-ready display tables*. <https://doi.org/10.32614/CRAN.package.gt>
- Ju, E., Qi, H., Zhao, L., Luo, Y., Li, Y., You, X. (2025). The longitudinal relationship between adolescents' prosocial behavior and well-being: A cross-lagged panel network analysis. *Journal of Youth and Adolescence*. <https://doi.org/10.1007/s10964-025-02137-4>
- Kleiman, E.M., Chiara, A.M., Liu, R.T., Jager-Hyman, S.G., Choi, J.Y., Alloy, L.B. (2017). Optimism and well-being: A prospective multi-method and multi-dimensional examination of optimism as a resilience factor following the occurrence of stressful life events. *Cognition and Emotion*, 31(2), 269–283. <https://doi.org/10.1080/02699931.2015.1108284>
- Kooij, D.T.A.M., Kanfer, R., Betts, M., Rudolph, C.W. (2018). Future time perspective: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 103(8), 867–893. <https://doi.org/10.1037/apl0000306>
- Lang, F.R., Carstensen, L.L. (2002). Time counts: Future time perspective, goals, and social relationships. *Psychology and Aging*, 17(1), 125–139. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.17.1.125>
- Lewin, K. (1997). *Resolving social conflicts: field theory in social science* (7. print). American Psychological Association.
- Liao, H.-W., Carstensen, L.L. (2018). Future time perspective. *GeroPsych*. <https://econtent.hogrefe.com/doi/10.1024/1662-9647/a000194>
- Livingston, V., Jackson-Nevels, B., Reddy, V.V. (2022). Social, cultural, and economic determinants of well-being. *Encyclopedia*, 2(3), 1183–1199. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia2030079>
- Lüdtke, D. (2018). *Ggeffects: Tidy data frames of marginal effects from regression models*, 3, 772. <https://doi.org/10.21105/joss.00772>

Maciuszek, J., Polczyk, R., Tucholska, K. (2019). Direct and indirect relationships between life satisfaction, values, and time perspectives: Research on a sample of Polish students. *Advances in Cognitive Psychology*, 15(2), 133–142. <https://doi.org/10.5709/acp-0263-0>

Makeiev, S. (2017). The singularity condition: events & crisis & emergency & exclusion. [In Ukrainian]. In: S. Makeiev, S. Oksamytna (Eds.), *The singularity condition: social structures, situations, everyday practices* (pp. 21–37). NaUKMA. [=Makeiev, S. (2017). Стан сингулярності: події & криза & emergency & виключеність. У: С. Makeiev (ред.), С. Оксамитна (ред.), *Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики* (сс. 21–37). НаУКМА.]

Makeiev, S. (2022a). The institutional landscape of martial law. [In Ukrainian]. In: Y. Golovakha, S. Makeiev (Eds.), *Ukrainian society in wartime. 2022* (pp. 35–45). Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Makeiev, S. (2022a). Інституційний ландшафт воєнного стану. У: Є. Головаха (ред.), С. Makeiev (ред.), *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2022* (сс. 35–45). Інститут соціології НАН України.]

Makeiev, S. (2022b). Institutional states: Norm, pathology, emergency. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2, 22–39. <https://doi.org/10.15407/sociology2022.02.022> [=Makeiev, S. (2022b). Інституційні стани: Норма, патологія, надзвичайність. *Соціологія: Теорія, Методи, Маркетинг*, 2, 22–39.]

Makeiev, S. (2022c). Collaboration and collaborators: A structural interpretation. [In Ukrainian]. In: Y. Golovakha, S. Makeiev (Eds.), *Ukrainian society in wartime. 2022* (pp. 193–203). Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Makeiev, S. (2022c). Колаборації та колаборанти: структурна інтерпретація. У: Є. Головаха (ред.), С. Makeiev (ред.), *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2022* (сс. 193–203). Інститут соціології НАН України.]

Makeiev, S. (2024). Social structures of the martial law in Ukraine. [In Ukrainian]. In: O. Symonchuk (Ed.), *Serhii Makeiev's sociology: Structural orders and emergencies* (pp. 215–220). Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Makeiev, S. (2024). Соціальні структури воєнного стану в Україні. В: О. Симончук (ред.), *Соціологія Сергія Makeieva: структурні порядки і надзвичайності* (сс. 215–220). Інститут соціології НАН України.]

Mood, C. (2010). Logistic regression: Why we cannot do what we think we can do, and what we can do about it. *European Sociological Review*, 26(1), 67–82. <https://doi.org/10.1093/esr/jcp006>

Prenda, K.M., Lachman, M. E. (2001). Planning for the future: A life management strategy for increasing control and life satisfaction in adulthood. *Psychology and Aging*, 16(2), 206–216. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.16.2.206>

Senyk, O. (2012). Adaptation of Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI). [In Ukrainian]. *Social Psychology*, 153–168. [=Сеник, О. (2012). Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPI). *Соціальна Психологія*, 153–168.]

Settersten, R.A., Bernardi, L., Härkönen, J., Antonucci, T.C., Dykstra, P.A., Heckhausen, J., Kuh, D., Mayer, K.U., Moen, P., Mortimer, J.T., Mulder, C.H., Smeeding, T.M., Lippe, T. van der, Hagestad, G.O., Kohli, M., Levy, R., Schoon, I., Thomson, E. (2020). Understanding the effects of Covid-19 through a life course lens. *Advances in Life Course Research*, 45, 100360. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2020.100360>

Shipp, A.J., Edwards, J. R., Lambert, L.S. (2009). Conceptualization and measurement of temporal focus: The subjective experience of the past, present, and future. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 110(1), 1–22. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2009.05.001>

Sjoberg, D.D., Whiting, K., Curry, M., Lavery, J.A., Larmarange, J. (2021). *Reproducible summary tables with the gt-summary package*, 13, 570–580. <https://doi.org/10.32614/RJ-2021-053>

Stolarski, M. (2016). Not restricted by their personality: Balanced time perspective moderates well-established relationships between personality traits and well-being. *Personality and Individual Differences*, 100, 140–144. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.11.037>

Stolarski, M., Bitner, J., Zimbardo, P.G. (2011). Time perspective, emotional intelligence, and discounting of delayed awards. *Time & Society*, 20(3), 346–363. <https://doi.org/10.1177/0961463X11414296>

Stolarski, M., Fioulaine, N., Zimbardo, P.G. (2018). Putting time in a wider perspective: The past, the present and the future of time perspective theory. In: V. Zeigler-Hill, T. Shackelford (Eds.), *The*

SAGE handbook of personality and individual differences: The science of personality and individual differences (pp. 592–628). Sage Reference. <https://doi.org/10.4135/9781526451163.n28>

Sidorov, M., Salnikova, S., Sevryn, A. (2024). (Non-)return of Ukrainian war refugees: Modeling repatriation using logistic regression. *Sociological Studies*, 2(25), 51–55. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-02-33-33>

Thomas, P.A., Liu, H., Umberson, D. (2017). Family relationships and well-being. *Innovation in Aging*, 1(3), igx025. <https://doi.org/10.1093/geroni/igx025>

Tingley, D., Yamamoto, T., Hirose, K., Keele, L., Imai, K. (2014). *Mediation: R package for causal mediation analysis*, 59. <https://www.jstatsoft.org/v59/i05/>

Wickham, H., Averick, M., Bryan, J., Chang, W. et al. (2019). Welcome to the tidyverse. *The Journal of Open Source Software*, 4, 1686. <https://doi.org/10.21105/joss.01686>

Yang, Q., Van Den Bos, K., Li, Y. (2021). Intolerance of uncertainty, future time perspective, and self-control. *Personality and Individual Differences*, 177, 110810. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110810>

Zhang, J.W., Howell, R.T. (2011). Do time perspectives predict unique variance in life satisfaction beyond personality traits? *Personality and Individual Differences*, 50(8), 1261–1266. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.02.021>

Zimbardo, P.G., Boyd, J.N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1271–1288. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>

Отримано / Received 10.10.2025

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 14.11.2025

Опубліковано / Published 03.03.2026

ОЛЕКСІЙ ВЕДРОВ

Горизонт планування українців та його зв'язок із суб'єктивним благополуччям

Численні попередні дослідження показали наявність позитивного зв'язку між часовою перспективою майбутнього та суб'єктивним благополуччям. У цій статті проаналізовано горизонт планування як один із вимірів часової перспективи майбутнього у його зв'язку із суб'єктивним благополуччям за умов війни та у відповідному контексті невизначеності щодо майбутнього. На даних соціологічного моніторингу «Українське суспільство» 2024 року показано, що горизонт планування, операціоналізований як часовий проміжок, на який респонденти планують свої дії, позитивно асоційований із задоволеністю життям, проте цей зв'язок зумовлений впливом інших змінних і зникає в разі їх контролю.

Побудова низки моделей задля пояснення горизонту планування показала хибність інтуїтивного припущення про те, що за екстремальних кризових умов, які являє собою війна, баланс між укоріненими суб'єктивними настановами та впливом тимчасових обставин суттєво порушується на користь останніх. Суб'єктивні настанови, такі як оптимізм, локус контролю та очікування щодо майбутнього перебігу війни, мають значно більший вплив на горизонт планування, ніж негативний досвід часів війни. Наявність негативного досвіду часів війни в цілому не є чинником скорочення горизонту планування, а деякі аспекти цього досвіду, насамперед досвід вимушеної міграції, асоційовані з довшим горизонтом планування. Предиктори середньострокового планування (на термін від двох місяців до двох років) та довгострокового планування (на термін понад два роки) відрізняються, що може свідчити про різну природу цих різновидів планування.

Згідно з теоретичним припущенням, оскільки горизонт планування значною мірою відображає сприйману непевність обставин, він мав би опосередковувати ефект негативного досвіду часів війни для суб'єктивного благополуччя. Проте аналіз медіації показав, що горизонт пла-

нування не опосередковує вплив цієї групи чинників, а також суб'єктивних настанов на задоволеність життям. Не є він і значущим незалежним чинником задоволеності життям.

Ключові слова: горизонт планування; часова перспектива майбутнього; благополуччя; задоволеність життям; стресори військового часу

OLEKSII VIEDROV

Planning horizon of Ukrainians and its relation to subjective well-being

Previous research on the link between time perspective and well-being has repeatedly confirmed a positive association between the two. In this article, the planning horizon is explored as a dimension of future time perspective in relation to subjective well-being under wartime conditions and in the corresponding context of uncertainty about the future. An analysis of the Ukrainian Society survey data from 2024 showed that planning horizon, measured as the future time span over which the respondents plan, is positively associated with life satisfaction. However, this association is conditioned by the impact of other variables and does not hold after controlling for them.

Hierarchical regression analysis of planning horizon allowed to reject the intuitive assumption that under the extreme conditions of war, the balance between the otherwise persistent subjective attitudes and the impact of current circumstances is shifted in favour of the latter. Subjective attitudes, such as optimism, locus of control, and expectations with respect to the future of the war, have a stronger impact on the planning horizon than negative experiences of war. Negative experiences of war are not a major factor contributing to shortening of the planning horizon, while some aspects of these experiences, such as a history of forced migration, are associated with longer planning horizon. Medium-term planning (spanning from two months to two years) and long-term planning (spanning more than two years) differ in their predictors and therefore may represent substantially different attitudes towards future activities. According to a theoretical assumption, because planning horizon reflects perceived uncertainty, it should mediate effects of negative war experiences on subjective well-being. But according to the results of the conducted mediation analysis, planning horizon does not mediate their impact or the impact of subjective attitudes on life satisfaction. Nor is it a significant independent predictor of life satisfaction.

Keywords: *planning horizon; future time perspective; well-being; life satisfaction; wartime stressors*